

„KUI PIDU KORRALDATAKSE, ON JÄRELIKULT SEDA KELLELGI VAJA”

Vene vastlapühade tähistamisest Tallinnas

ELO-HANNA SELJAMAA

Sissejuhatus: kalendritavand kaasamise ja välistamise ressursina

Mall Hiiemäe märkis mõne aasta eest seoses eesti rahvakalendri tavan-
di püsivuse ja muutlikkusega, et tänapäeval on muutused rahva-
kalendri pärimuses tempokad ja ilmsed: „Oleme jõudnud ajastusse, kus
vajab senisest enam tähelepanu mitte hääbumisprotsess, vaid nimelt teise-
misprotsess” (Hiiemäe 2006b: 241). Käesoleva artikli eesmärgiks on käsitle-
da selle teisenemisprotsessi mõningaid aspekte, võttes aluseks võinädala ehk
vene vastlapühade *Масленица* tähistamise tänapäeva Tallinnas.¹ Seega tege-
leb artikkel kalendripärimusega nüüdisaja Eestis, mitte traditsioonilise ees-
ti rahvakalendriga. Vaatlen Eestit mitmerahvuselise ja -keelse ühiskonnana,
kus võib välja tuua erinevaid paralleelselt käibivaid ja osaliselt kattuvaid
tähtpäevade süsteeme. Nii sätestab pühade ja tähtpäevade seadus² rahvus-
püha, riigipühad ja riiklikud tähtpäevad, mille hulgas leidub nii eesti rahva-
kalendri tähtpäevi kui ka Eesti omariikluse loomise ja taastamise seisukohast
oluliste ajalooliste sündmuste aastapäevi, samuti tähtpäevi, mille eesmärgiks
on väärtustada rahvusriiki kandvaid ideid ja institutsioone, nagu emakeel,
vastupanuvõitlus okupatsiooniperioodil ja põlvkondlik järjepidevus. Samas
rõhutatakse mõnikord meelsasti, et Eestis peetakse jõule ja lihavõtteid kaks
korda, ning kevaditi on mitmel aastal meediast läbi jooksnud türgi, kaukaa-
sia ja iraani rahvaste uue aasta Navruz Bairami tähistamine pealinnas. Ees-
ti riigi pühade ja tähtpäevade ning erinevate siin elavate rahvaste kalendri-
kombestiku kõrval võib omaette nähtusena välja tuua nõukogudeaegsed riigipühad, mis Eesti taasiseseisvumisega minetasid küll ametliku pidupäeva ja
puhkepäeva staatuse, kuid mitte oma aktuaalsust või potentsiaali: kui nüüd-
seks on paljud eestlased ja siinsed ettevõtted naistepäeva tähistamise (taas)-
avastanud,³ siis nõukogudeaegsest võidupäevast on saanud Eesti elanikkon-
da polariseeriv nähtus, milles ühed näivad tajuvat ohtu omariiklusele, teised
aga võimalust kogeda, luua ja väljendada kogukonnatunnet. Lisaks on palju-
del linnadel, linnaosadel, küladel, koolidel ja teistel organisatsioonidel ning
institutsioonidel oma tähtpäevad või festivalid, mida peetakse korrapäraselt
ja kohalikest traditsioonidest kinni pidades.

Toodud näidetest selgub, et pühad ja tähtpäevad määratlevad, liidavad ja
lahutavad nii üksikisikuid, kogukondi, huvigruppe kui ka riike. Kalendri-

¹ Tänan kõiki isikuid ja institutsioone, kes minuga välitööde raames koostööd tegid.

² Pühade ja tähtpäevade seadus, vt: <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id13276841> (eRT).

³ Naistepäeva tähistamise kohta Tallinnas vt nt Laskevits 2005.

kombestik võimaldab sümbolisel teel identifitseerida ennast ja teisi teatud rahvuse, emakeele, päritolu, paikkonna, konfessiooni ja riigiga, neid erinevaid identiteete või identiteedi tahke omavahel kombineerida ning väljendada oma kuuluvust erinevatesse kollektiividesse. Käesolevas artiklis käsitlengi pühaid ja tähtpäevi ning nendega seotud tavade järgimist ühena mitmetest individuaalse ja kollektiivse enesemääratlemise ja -kirjeldamise ning eneseteostuse viisidest, aga ka võimukandjate ja rahva, keskmee ja perifeeria ning erinevate rühmade kommunikatsioonina. Et pühade ja tavade seotud ühiseid tegevusi korratakse aastast aastasse ning sageli teatud kindlas kohas, loob kalendritavand Dorothy Noyesi ja Roger Abrahamsi sõnul „kollektiivsuse kui objektiivse entiteedi, mida on võimalik mäletada” (Noyes, Abrahams 1999: 80). Kogunemine, koos söömine ja joomine, laulmine, tantsimine ning erinevad võistlused kaasavad osalejaid ka füüsiliselt, mistõttu tähtpäevadega seotud kombesid kujutavad endast võimsaid, ühisel läbielamisel põhinevaid kogemusi. Noyesi ja Abrahamsi hinnangul on just see ühine kogemus mänginud olulist rolli Euroopale iseloomuliku arusaama kujunemises kogukonnast kui selgete piiridega inimrühmast, mis on läbi aegade seotud teatud kindla kohaga. Ka katsed julgustada ning arendada üldrahvalikku samastumist suuremate ja abstraktsemate nähtustega nagu rahvusriik lähtuvad uurijate sõnul inimeste kehalisse mällu jäänud kollektiivsuse kogemusest (Noyes, Abrahams 1999: 79–80).

Mõistmaks ühise koostegemise ja -tundmise ning kehalise ühismälu tähtsust rahvusliku kogukonna kujunemisele ja kestmisele on hea mõelda Eesti laulu- ja tantsupidude traditsioonile, mis omakorda toetas ärkamisaja massiüritusi. Ka öölaulupeod, erinevad kõnekoosolekud ja muud ettevõtmised rajanesid paljuski koostegemise kaudu ühtsuse ja ühtekuuluvuse kogemisele ning sümbolsetele piiritõmbamistele neis tegevustes osalemise põhjal. Eesti omariikluse taastamisel ja erinevate reformide läbiviimisel on lähtutud arusaamast, mille järgi moodustavad kogukonna – näiteks kodanikkonna – põlvkondade sideme kaudu Eestiga seotud inimesed. Eestis elavatelt teiste rahvaste esindajatelt oodatakse vastavalt oma kultuuri ja keele alalhoidmist ja arendamist ning kontaktide säilitamist ajaloolise päritolumaaga, aga ka oma rahvusliku eripära tutvustamist, et tõsta Eesti elanike teadlikkust ühiskonna kultuurilisest mitmekesisusest. Eesti lõimumiskava aastateks 2008–2013 seab eesmärgiks ühelt poolt ühtse Eesti riigi identiteedi ehk Eesti rahva meie-tunnetuse tugevdamise ja teisalt kultuurilise mitmekesisuse ning kultuuride koostoime soodustamise ja väärtustamise (ELK 2008–2013).⁴ Tegemist on vastassuunaliste protsessidega, mis lisaks hõlmavad ühiskonna erinevaid sfääre: „Erasfääris võib domineerida erinevus, sest see rikastab kultuuri üldpilti. Avalikus sfääris peaks aga domineerima homogeensus, sest see kindlustab ühiskonna normaalseks funktsioneerimiseks vajaliku sidususe” (Vetik 2007a: 67). Raivo Vetik nendib, et „era- ja avalikku sfääri saab küll analüütiliselt eristada, kuid nad mõjutavad teineteist” ning mõned nähtused, näiteks kooliharidus, kuuluvad mõlemasse sfääri (Vetik 2007a: 67).

Avalik ja erasfäär lõikuvad ka näiteks riiklike pühade ja tähtpäevade tähistamises. Kui vähemuste teadlikkus riiklikest tähtpäevadest võiks suurendada ühtekuuluvus- ja osalemistunnet, siis rahvuskultuuride tähtpäeva-

⁴ Eesti integratsioonipoliitika kujunemise ja lähtealuste kohta vt nt Vetik 2007a (eriti lk 66–71); Vetik 2007b.

dega seotud tavade järgimine erasfääris peaks teenima nii omakultuuri säilitamise kui ka selle teistele tutvustamise eesmärki. Samas märgib Mall Hiimäe, et praegusajal aktuaalsete tähtpäevade „puhul tuleb rõhutada tähistamise organisatoorset iseloomu, toetumist meediale” (Hiimäe 2006b: 241). Nüüdisaja tähtpäevaüritused täidavad Hiimäe sõnul eelkõige meelelahutusfunktsiooni ning on käsitatavad folklorismiilmingutena, mida iseloomustab „kultuuriprotsessis osalejate jagunemine passiivseteks pealtvaatajateks ja esinejateks, pärimuskultuuri ainestiku selekteerimine ja interpreteerimine kultuuritöötajate poolt” (Hiimäe 2006b: 241). Need tähelepanekud annavad mõista, et rahvuskultuuri arendamine erasfääris hõlmab isegi ühe pealtnäha homogeense vähemusrühma sees erinevate huvidega toimijaid ja hierarhilisi suhteid ning et etnilise erinevuse säilitamine tähendab ühtlasi selle pidevat taasloomist ja teisenemist. Eestis rakendatava multikultuursuse mudeli üle edasi arutledes võiks küsida, kas ja kuidas on vähemustel võimalik osaleda avalikus sfääris vähemustena ehk põhirahvusest – eestlastest – erinevatena, kui nende volitus teistsugune olemiseks piirdub kultuurilise ja keelelise tegevusega erasfääris, mis on paljuski suunatud meelelahutusele.

Leian, et folkloristlik kalendripärimuse uurimine pakub lähtekohti Eestis rakendatava multikultuursuse mudeli kriitiliseks analüüsiks; teisalt aga avardab rahvusvähemuste tähtpäevaürituste analüüsimine Eesti riigi vähemuspoliitika valgusel käsitust kalendritavandi teisenemisest. Käesolevas artiklis huvitab mind vene vastlapühade ehk võinädala tähistamine Tallinnas kui etnokultuurilise kogukonna loomise, tunnetamise ja etendamise võimalus, protsess ning vahend. Kui jõulud ja lihavõtted kõrvale jätta, näib võinädal ehk *maslenitsa* olevat väheseid vene rahvakalendri tähtpäevi tänapäeva Eestis, mida tähistatakse aktiivselt ja avalikult nimelt vene pühadena. Näiteks kuulub ka jaanipäev nii eesti kui vene rahvakalendrisse (nt Соколова 1979: 228–252) ja on Eestis nii eestlaste kui venelaste seas äärmiselt populaarne. Ometi ei kasutata jaanipäeva, vähemalt mitte silmatorkaval kujul, vene eripära esiletoomiseks – näiteks peetakse seda gregooriuse kalendri järgi samal ajal eestlastega. Seevastu on Tallinna Lauluväljakul juba viisteist aastat tähistatud vene vastlapühi ning 2011. aastal osaleb see üritus Maslenitsa nime all ka Euroopa kultuuripealinna programmis „Mereäärsed lood” (Euroopa kultuuripealinn: 3). Võinädala tähistamine on populaarne ka kodudes ja vene õppekeele koolides.

Kui eesti rahvakalendri järgi peetakse vastlapäeva seitse nädalat enne lihavõtteid ja alati teisipäeval (Lätt 1970: 89; Öunapuu 2001: 25), siis vene rahvakalendri järgi algavad vastlapidustused kaheksa nädalat enne lihavõtteid ja kestavad terve nädala. Sealjuures on igal nädalapäeval oma nimetus ja iga päeva juurde kuulub teatud tavade kompleks (Капица 2001: 156–157). Õigeusu ja ka katoliku kiriku kalendris tähistavad vastlad suure paastu algust (sks *fasten* 'paastuma', *die Fastnacht* 'vastlapäev'), kuid uurijad on rõhutanud vene võinädala tähendust ka talve ärasaatmise ja kevade tervitamise pühadena. Pannkookide küpsetamises, hobusega ringiratast sõitmises, tuletegemises ja talve sümboliseeriva vastlanuku põletamises võinädala lõpus on nähtud maagilisi toiminguid, millega aidatakse päiksel talvest võitu saada. Teisalt on võinädalat kasutatud suhete korraldamiseks ja hoidmiseks nii perekonna sees, kogukonnas kui ka elavate ja surnute vahel: ämmad kutsuvad külla väimehi abikaasadega, värskelt abiellunud oma vanemaid ning

hiljuti liitunud perekondade liikmed külastavad ja kostitavad üksteist vastastikku, koos veedavad aega ka sama küla naised,⁵ noored tegelevad pruudikoolimisega ja peigmehe ennustamisega, ringi liiguvad ka maskeeritud vastlasandid ning käiakse esivanemate haudadel. Samuti on võinädalal tavaks liulaskmine, erinevad võistlusemängud, saanisõit ja muud lõbustused (Блинова 2008: 42–53; Капица 2001: 38, 156–159; Соколова 1979: 13–67.) Eesti vastlapäeva vanem nimetus lihaheitepäev viitab samuti paastu algusele, kuid ka lihavarude lõppemisele ja piimatoidule üleminekule. Kombestiku osas võib leida mitmeid paralleele vene tavandiga – liulaskmine ja vastlasõidud, külaskäigud, kadaajamine Lääne-Eestis ja tuletegemine mitmel pool Lõuna-Eestis –, kuigi Eestis on kesksel kohal olnud linakasvu taotlemine ning vastavates kommetes ja uskumustes on nähtud sarnasusi soomlaste, rootslaste ja lätlaste traditsioonidega (Lätt 1970: 89–133; Öunapuu 2001: 25–44.)

Taotluslik ja pidev võinädala tähistamine erinevates avalikes, poolavalikes ja privaatsetes ruumides võimaldab vaadelda vastlapühi ühe etnilise kontekstina, kus ja mille kaudu inimesi ja nähtusi kategoriseeritakse etnilisuse alusel ning kus taastoodetakse etnilisi identiteete.⁶ Artikli aluseks on tähelepanekud võinädala tähistamisest 2010. aasta veebruaris ühes pealinna vene õppekeelega koolis ning vene vastlapeost Tallinna Lauluväljakul.⁷ Et tegemist on osaga mahukamast ja pikemaajalisest uurimisprojektist, pole praegu eesmärgiks jõuda põhjanevate järeldusteni, vaid pigem osutada, kuidas kalendripärimus pakub lähtekohti ühiskondlike protsesside mõtestamiseks tänapäeva Eestis.

Vanad vastlad tänapäevases kasutuses ja kogemuses

Muudatused pühade ja tähtpäevade vallas võimu kukutamise, kehtestamise ja kindlustamise sümbolsete aktidena toimivad niisamuti nagu tänavanimede väljavahetamine, monumentide mahavõtmine ja uute püstitamine. Kuivõrd pühad on koosolemise, -tegemise ja -kogemise aeg, mõjutab ja kõigutab seniste pühade tühistamine ning uute omaksvõtmine nii üksikisikute kui ka kollektiivide enesetunnetust. Samas kasutavad ametivõimud uue korra kehtestamiseks olemasolevaid pühade ja tähtpäevade süsteemi ning teisalt viib rahvas ise ühe tähtpäevaga seotud kombestikku teisele üle: muutuste initsiatiiv võib tulla nii ülevalt kui ka alt (vt nt Hiimäe 2003; Noyes 2003; Pashina 2008). Olga Pashina toob artiklis vene rahvakalendri ja nõukogude tähtpäevade süsteemi vastasmõjust ja vastastikusest kohanemisest välja, et nõukogude võimu esindajad ekspluateerisid rahvakalendri süsteemi ateistlike ideede levitamiseks ning kasutasid traditsiooniliste kalendaarsete tähtpäevade ja tseremooniate struktuure uute tähtpäevade loomiseks (Pashina 2008: 44–45). Venemaa talupojad seevastu liitsid nõukogude pühasid religioossete pühade tsüklitesse ja nihutasid rahvakalendri tähtpäevadega seotud tsere-

⁵ Vrd naistepeo ehk „baabapraasniku” pidamisega Setumaal (vt nt Öunapuu 2001: 41).

⁶ Käsitut etnilisusest sotsiaalse kategoriseerimise, maailma nägemise ja kogemise viisina on mh arendanud Rogers Brubaker koos kolleegidega. Vt Brubaker, Loveman, Stamatov 2004; Brubaker, Fleischmidt, Fox, Grancea 2006.

⁷ Võinädal oli 2010. aastal 8.–14. veebruarini. Külastasin kooli 29. I 2010 ning uuesti 10. II 2010, mil toimus vastlapidu. Võinädala tähistamine Tallinna Lauluväljakul toimus 13. II 2010, intervjuu ürituse peakorraldajaga 21. VI 2010.

mooniad lähemale riiklikele tähtpäevadele (Pashina 2008: 46–47).⁸ Näiteks on teada, et karjalaskmisega viivitati ja tehti seda mitte jüripäeval, mida vana kalendri järgi tähistati 6. mail, vaid 9. mail ehk võidupäeval. Pashina arvates võib selle üheks põhjuseks olla võidupäeva tulevargi sarnasus maagilise püssipaugutamisega jüripäeval, mille eesmärgiks oli kaitsta kariloomi huntide eest (Pashina 2008: 47). Mall Hiimäe kirjeldab sarnaseid kohandumisprotsesse seoses jõuludega Nõukogude Eestis: „Üks esimesi muutusi Nõukogude Liidu poolt okupeeritud Eestis oli jõulupühade arvamine tavaliste tööpäevade hulka ning *jõulu*-sõna keelustamine” (Hiimäe 2003: 340), kuid samal ajal propageerisid võimud innukalt nääride pidamist ning oluline osa jõulukombestikust püsis, sest see kanti taotluslikult üle uusaasta tähistamise; samas jõulude mõiste siiski hägustus ning tuhmus „koduse rahuliku rõõmupüha meeleolu, kuna eeskujuks seati kärarikas ja lõbus nääriveetmine” (Hiimäe 2003: 378).⁹

Ametliku ideoloogia ja rahvalike tähtpäevatavade interaktsioon on aga pidev, režiimist sõltumatu protsess. Taasiseseisvunud Eestis taotletakse 1930. aastate eeskujust lähtudes ametlike tuletseremooniate abil kahe riigipüha – võidupüha ja jaanipäeva, omariikluse seisukohast keskse ajaloosündmuse aastapäeva ja rahvakalendri tähtpäeva – sümboolset segunemist ja ühinemist: Tori Eesti Sõjameeste Mälestuskirikus süüdatud võidutuli saadetakse võidupüha paraadi võõrustavasse linna ning ühendatakse seal kohalikus muinaslinnuses süüdatud muinastulega, et president saaks selle jaanilaupäeval toimuval paraadil kõigisse Eesti maakondadesse laiali saata. Võnnu lahingu aastapäevast kujundati riigipüha ja võidupäev 1930. aastatel. Marek Tamm sõnul nähti sakslaste alistamises eestlaste ajaloolise „suure vabadusvõitluse” võidukat kulminatsiooni ning jaanilaupäevane tõrvikutseremoonia ühes teiste mälestustseremooniate ja rituaalidega andis sellele rahvuslikule narratiivile uue, performatiivse mõõtme (Tamm 2008: 508–510).

Nii nagu teistegi vanade rahvakalendri tähtpäevade puhul on vastlate algupära võimatu üheselt dateerida ja lokaliseerida, sest kalendripärimus on pidevas, sageli märkamatus muutumises ning eelkristliku kalendripildi kohta saab teha vaid oletusi (vt ka Hiimäe 2006b: 236). Näib aga, et just tänu sellele arvatavale iidsusele on rahvakalendri tähtpäevad kohandatavad uutele, praegusaja vajadustest lähtuvatele tõlgendustele ja rakendustele. See tuleb välja ka, kui kõrvutada rahvakultuuri uurijate võinädalakäsitlusi eri ajastutel. Olga Pashina kirjutab juba mainitud artiklis, et võinädal kui viimane pidustus enne suurt paastu kuulus nende rahvakalendri pühade hulka, mille sisu püüti nõukogude ajal muuta, eemaldades sellest kristlikud elemendid ja rõhutades kunagiste maagiliste toimingute meelelahutuslikku iseloomu: „vastlatest sai vene talve ärasaatmise päev, milles säilisid nii vastlanuku traditsiooniline tuhaks põletamine kui ka liulaskmine ja vastlasõit” (Pashina 2008: 44–45). Just neile elementidele keskendub Vera Sokolova võinädalakäsitlus 1979. aastast. Monograafias idaslaavi rahvaste kevadsuvisest kalendritavandist rõhutab Sokolova, et rahvakombeid saab ja tuleb kasutada uute mittereligioossete tavade loomiseks ning kaasaegsete massipidustuste

⁸ Eesti muistse kalendri kohanemisest kristianiseeritud kalendriga vt Hiimäe 2006a: 135–136.

⁹ Leeriskäimise ja noorte suvepäevade kohta ateistliku kasvatuses perspektiivist vt Vimmsaare 1980: 47.

läbiviimiseks: „tavadest on vaja võtta nende esteetiline, teatraalne pool. See mitmekesisust pidusid, muudab nad huvitavamaks, annab igauhele neist erilise koloriidi ja võimaldab neid edukamalt juurutada” (Соколова 1979: 4). Ta kirjutab ka, et enne kommunistide analüüsimist tuleb nende muistne aluspõhi eraldada hilisematest kiriklikest kihistustest (Соколова 1979: 5). Võinädal oli Sokolova väitel „ainus suurem eelkristlik püha, mida ei seotud mõne kristliku tähtpäevaga ja mis ei saanud uut tõlgendust”, tänu millele säilisid mitmed arhailised jooned (Соколова 1979: 12–13). Tegemist oli nimelt talve ärasaamise ja kevade tervitamise pühaga, mille tegi eriliseks selle üldrahvalikkus ja üleüldisus: võinädala tähistamises osalesid erinevas vanuses ja erineva sotsiaalse staatusega inimesed linnas ja maal; see oli „kõige lõbusam, kõige käre-rikkam vene rahvapüha” (Соколова 1979: 11–12).¹⁰

Paari aasta eest ilmus Galina Blinova raamat vene rahvalike pühade ja kommunistide lätetest, kus ta näeb just võinädalas „vene mentaliteedi ja meie pidude prassiva iseloomu” ehedaimat väljendust (Блинова 2008: 46). Samas läheb Blinova lähenemine rahvakalendri ja tema nägemus selle uurimise ja tundmise vajalikkusest selgelt lahku Sokolova taotlustest. Blinovat huvitavad rahvalikud kombed ja pidustused kui vene kultuuri juured, mille tundma-õppimine aitab tänapäeva vene inimestel iseennast tundma õppida ja tagab põlvkondade järjepidevuse. Erinevalt Sokolovast rõhutab ta ristiusustamise ja õigeusu suurt kasvatuslikku mõju vene inimestele ning religiooni rolli riigi ja rahva ühendamisel, sidudes õigeusu patriotismi ja isamaa teenimisega (Блинова 2008: 92–93). Blinova väidab, et just rahvauskumuste kõrge arengutase võimaldas Venemaa elanikel aegamööda vastu võtta teiste kultuuride keerulisi kontseptsioone ja saavutusi, mis on ka praegu vene kultuuri edasise arengu hädavajalik eeltingimus. Selle eelduseks omakorda on rahvakultuuri taaselustamine, selle kasvatusliku potentsiaali ja kõrge esteetilise väärtuse lah- timõtestamine (Блинова 2008: 100–101). Blinova kritiseerib nõukogude- aegade massipidustuste ideologiseeritust ning väidab, et uutest tähtpäevadest heideti täielikult välja vanad vene kombed ja traditsioonid, mis vähendas pal- jude uuenduste populaarsust (Блинова 2008: 100; vrd Pashina 2008). Siiski lisab ta, et see periood vene ajaloo ja vene kultuuris alles ootab uurijaid ja mõtestajaid (Блинова 2008: 100).

Kokkuvõttes käsitleb Sokolova vastlapühi ja kalendrikombestikku uute mittereligioossete pidustuste kavandamise ja juurutamise ainesena, Blinova aga vene rahvusliku eneseteadvuse ja vene kultuuri renessansi allikana ning ressursina, mis aitab tänases muutunud poliitilises olukorras vastata uutele väljakutsetele. Mõlemad autorid tõlgendavad vene rahvakalendri tavandi tähendust oma kaasajal valitsevast ühiskondlik-poliitilisest situatsioonist ja aktuaalsetest ideoloogiast lähtuvalt. Blinova pöörab eelduspäraselt rohkem tähelepanu usundilisele ja õigeusuga seotud kombestikule (nt esimese pann- koogi ohverdamine, lähedastelt neile tekitatud ülekohtu eest andeks palumi- ne võinädala lõpus), kuid üldjoontes langevad kahe uurija vastlakombestiku kirjeldused kokku. Võibki väita, et kalendritähtpäevade paindlikku kasuta- mist ja tõlgendamist soodustab lisaks tavandi arvatavale muistsusele ka tavade välise vormi ning tähendussisu dünaamiline suhe (vt selle kohta Herz-

¹⁰ Piret Õunapuu kirjutab, et ka Eestis läksid 1960. aastatel moodi kollektiivsed vast- lapäevad, mida tähistati maal asuvates spordibaasides suusatamise, söögi, joogi ja saunas- käimise (Õunapuu 2001: 43).

feld 2005): kultuurivormide püsimine – näiteks komme valmistada ja põletada vastlanukku, küpsetada pannkooke ja lasta liugu – loob kujutelma staatilisusest ning ähmastab muutusi nende vormide kasutus- ja kogemisviisides. Nõukogudeaegsed vastlapidustused järgisid kindlat stsenaariumi ja sisaldasid teatud elemente, mille tähendussisu oli muutunud, kuid mis vormiliselt, oma kohal- ja olemasolu kaudu, tagasid tähtpäeva edasikandumise nõukogude-eelsest nõukogudejärgsesse perioodi (Pashina 2008: 45), kus see on omakorda avatud uutele tõlgendustele.

Sokolova ja Blinova vastlakäsitluste analüüs aitab arutleda selle üle, kuidas võinädala tähistamine praegusaja Tallinnas suhestub kaasaja mõjukate ideoloogiatega. Eesti lõimumpoliitika, nagu eespool mainitud, lähtub demokraatlikust multikultuursuse mudelist. Samaaegselt taotletakse nii avaliku sfääri sotsiaalset ühtlustumist eesti keele oskuse, kodakondsuse omandamise ja riigiidentiteedi tugevdamise alusel kui ka etniliste erinevuste säilimist erasfääris vähemuste keelelise ja kultuurilise eripära kaudu (ELK 2008–2013; Vetik 2007a: 70–71). Kultuuris nähakse seega etniliste gruppide eristamise vahendit ja ühtlasi ka nende gruppide objektiivse olemasolu tõestust, sest antud käsitluse järgi annab just kultuur gruppiidentiteedile sisu ja eripära. Rahvusluse ideoloogias sümboliseerib kultuur individualiseeritud eksistentsi, väidab Richard Handler uurimuses kultuuri poliitilisest mõtestamisest Kanada prantsuskeelses Québeci provintsis: „kultuurilise spetsiifilisuse tõendamine on viis demonstreerida ainulaadse kollektiivi olemasolu” (Handler 1988: 39, vt ka lk 14–16; Noyes 2010). Lõimumiskavast võib välja lugeda, et igal vähemusel peab olema oma unikaalne kultuur ja et see kultuur peab olema selgete piiride ja kindlate tunnustega, et seda saaks kasutada etnilise grupi identifitseerimiseks ja vähemuse staatuse taotlemiseks. Lisaks kinnitavad ja võimendavad sellised kultuuriolamid üksteise olemasolu ning piire: ukraina kultuuri või vene võinädala erilisus toimib eesti kultuuri ja eesti vastlakombestiku spetsiifilisuse tõestusena ning toetab petlikku kujutlust kultuuride hermeetilisusest. Rahvuskultuuride objektistamise-objektistumise üheks ilminguks võib pidada ka rahvuskultuuride institutsionaliseerimist-institutsionaliseerumist: Eestis on tänase seisuga üle 200 siin elavate rahvuste kultuuriseltsi, mis on koondunud kaheksateistkümmesse katusorganisatsiooni (ELK 2008–2013: 8) ja registreeritud peamiselt mitteilundusühinguna. Neist 153 saab riigilt toetust, kuid doteeritavate organisatsioonide arvu on plaanis vähendada 150-ni (ELK 2008–2013: 20).

Lähtudes lõimumiskavas väljendatud kultuurilise mitmekesisuse kontseptsioonist ja eesmärkidest, võib erinevaid võinädala üritusi tänapäeva Tallinnas iseloomustada vene keelt ja kultuuri säilitavate, arendavate ja tutvustavate tegevustena, mis on suunatud samaaegselt nii ühtekuuluvustunde väljendamisele ja loomisele kui ka kogukonna esindamisele ja tutvustamisele väljaspool kogukonda olijatele. Sealjuures on need kaks protsessi omavahel seotud, sest kellegi kaasamine tähendab alati samaaegselt ka kellegi teise välistamist (vt ka Vetik 2007b: 12). Võinädal sobib neid erinevaid funktsioone täitma, sest erinevalt näiteks 9. maist puuduvad vastlatel okupatsiooni-režiimiga seostuvad konnotatsioonid, mis annaksid põhjuse kokkupõrgeteks erinevate minevikutõlgenduste pinnal. Lisaks seostub võinädal õigeusuga, tähistades suure paastu algust. Ka talve ärasaatmise idee on üldinimlikult mõistetav ja aktuaalne, eriti siinses jahedas kliimas. Traditsioonilise rahva-

kalendri tähtpäevana esindavad vastlapühad justkui ajatut aega, müütilist minevikku, ning selle kaudu vene rahva algupära ja ainulaadsust, millele pannkookide küpsetamine ja söömine, koos laulmine ja tantsimine, saanisõidud ja võistlusmängud ning vastlanuku põletamine annavad konkreetse, kõigi meeltega tajutava ja koetava kuju. Peale selle on võinädalal traditsiooniliselt ka sotsiaalseid suhteid reguleeriv funktsioon, mis kõige selgemini avaldub vastastikuses külaskäimise ja kostitamise tavas, aga ka sanditamises, haudade külastamises ning võinädala laupäeva kombes oma pattude ja eksimuste eest nii pereliikmetelt kui ka kirikus andeks paluda (Блинова 2008: 52–53; Капица 2001: 158).¹¹ Artikli kolmandas osas vaatlengi kahe empiirilise näite põhjal lähemalt, kuidas võinädala tähistamise kaudu toimub kultuuride ja inimeste vahele piiride tõmbamine ning etnokultuurilise kogukonna loomine entiteedina, mida on võimalik ka kehaliselt kogeda ja mäletada ning vaatamiseks välja panna. Analüüsi aluseks on sissekanded välitööpäevikusse ja fotosalvestused, Tallinna Lauluväljakul toimunud vene vastlapeo puhul lisaks ka helisalvestused ning intervjuu ürituse ühe peakorraldajaga.

Vastlapühad koolis ja avalikus linnaruumis

Võinädala tähistamine on pealinna vene õppekeelega koolides populaarne ja kui ühe venekeelse gümnaasiumi direktor kutsus mind nende koolis toimuvast vastlapeost osa saama, nimetas ta sündmust just vene rahvuspühaks.¹² 2010. aastal langes võinädal ajalisel kokku kahe teise populaarse tähtpäeva – valentinipäeva ja Hiina uusaasta algusega – ning kooliuksest sisenedes märkasingi esimesena valentinipäeva plakateid ja punast postkasti, mis mõeldud sõbrapäeva tervituste läkitamiseks koolikaaslastele. Hiljem kuulsin, et venekeelse gümnaasiumi vanemate klasside õpilased on kutsutud valentinipäevaks külla lähedal asuvasse eesti õppekeelega kooli, kust vene vastlapeole oodati omakorda külalisi eesti kooli algklassidest. Seega toimivad pühad ja tähtpäevad vene ja eesti õppekeelega koolide suhtluskanalina. Sealjuures on osa tähtpäevi, näiteks valentinipäev, ühised, samal ajal kui teiste kaudu esitletakse oma rahvuskultuuri. Et külaskäimine ja külaliste vastuvõtmine ning kostitamine kuuluvad võinädala kommete juurde, võib sõpruskooli võõrustamist vastlapühade ajal käsitleda rahvatraditsiooni kasutamisenä uutel eesmärkidel.

Vastlapidu toimus kooli aulas, kus mõlemal pool lava istusid mitmes reas võõrustava gümnaasiumi esimeste klasside õpilased, paljud neist kostümee-

¹¹ Vrd tuhkapäev kui vastlapäevale järgnev päev eesti rahvakalendris, mille traditsioonid ei seostu uurijate hinnangul mitte patukahetsusega, vaid lähtuvad tuhost kui puhastusvahendist, maagilisest kaitsevahendist ja väetisest (Lätt 1970: 135; Öunapuu 2001: 41–42). Samas kuulus Lõuna-Mulgimaal XX sajandil tuhkapäeva kombestikku õlgedest, kaltsudest ja tuhost tuhkapoisi valmistamine. See viidi salaja teise majapidamise lähedale, selle endalejätmist seostati aga laiskuse ja teiste pilkealuseks sattumisega (Västriku 2001). Ergo-Hart Västriku järgi ühendab tuhkapoissi vanemate kadaajamise ja metsiku tegemise kommetega kujutus ebameeldiva eemaldamisest ja tõrjumisest inimkujulise nuku võõrale territooriumile viimise kaudu (Västriku 2001: 182–184).

¹² Artiklis analüüsitav materjal on kogutud etnilisi identiteete ja vastasmõjusid käsitleva doktoritöö tarbeks. Uurimisteema tundlikkusest ja Ameerika Ühendriikide ülikoolides inimuuringutele esitatavatest nõuetest lähtuvalt viitan ma minuga koostööd teinud isikutele ja institutsioonidele anonüümselt.

ritult: tüdrukutel olid peas või õlgadel rätikud, seljas vene rahvarõivaid meenutavad lilledised kleidid, mitmel lapsel olid põsed punaseks vööbatud. Ka peojuhi rolli täitev pedagoog oli rietatud helesinisesse sarafani ja valgesse laia-de varrukatega pluusi ning kandis peas valget peaehtet. Külaliste jaoks olid ette nähtud pingiread lava vastas, nii et lava ja pingiridade vahele pörandale moodustus avar plats. Lava ees istus punastesse pluusidesse rietatult kooli vene rahvapilliorkester, nende tagant paistis kangatükkidest valmistatud vastlanukk. Aula dekoreerimiseks oli kasutatud esemeid, mis nii nagu laste ja peojuhi kostüümidki kujutasid vene rahvakultuuri ja vastlaid kui rahvakalendritähtpäeva: kaks tugihargil seisvat kõlarit olid kaetud kirju lillelise õlarätikuga ning ühele neist oli pikkuse järjekorras rivistatud kolm matrjoška-nukku, lava ees vasakus nurgas seisis laudlinaga kaetud laud samovariga; plaadilt mängis vene rahvamuusika. Laua tagant paistis aga vokk ning selle kõrval rippus täiskomplekt eesti naiste rahvarõivaid, mis näisid sümboliseerivat eesti rahvakultuuri ja ühtlasi eesti külaliste osalemist vastlapeol. Nii oli ürituse raames toimuv eesti ja vene laste ning erinevate kultuuride kohtumine tõlgitud ka materiaalsesse kultuuri. Lava oli kaetud eesriidega, mille külge oli paberist väljalõigatud trükitähtedest laotud sõna МАСЛЕНИЦА ja selle alla kinnitatud maalitud figuurid, mis tutvustasid vastlakombeid ja esitasid võinädalat üldrahvaliku, seisusevahesid ületava talve ärasaatmise ja kevade tervitamise pühana: lumehanges hobune vedamas saanitait röömsaid mehi ja naisi, kellel peas sonid ja rätikud, neist vasakul ballikleidis uhke daam, kes näis käega viipavat saanis istuvale seltskonnale, ning tema kõrval vene rahvariites neiu. Naiste vahel lillede keskel oli kireva laudlinaga kaetud laud samovariga, mille külge olid riputatud barankadest tehtud keed; kõige selle kohal siras suur kollane päike.

Pidu algas, kui saabusid külalised eesti õppekeele koolist – 2. klassi õpilased koos kahe õpetajaga. Alustuseks küsis peojuht lastelt, kuidas nimetatakse võinädala kolmapäeva. Küsimus oli venekeelne ja seega suunatud võõrustava kooli lastele, kes hüüdsid kooris võinädala kolmanda päeva nime – *lakomka* – ja õpetaja loetles ka ülejäänud päevade nimetused ning neile iseloomulikud tegevused (vt nt Капица 2001: 157–159). Programmi juhatasid sisse kaks poissi, üks neist narriks rietatud ja teine soniga, kes kutsusid inimesi laadale ja lõbutsema. Järgnesid võõrustava gümnaasiumi laste esinemised, sealhulgas näidend, kus vanaema küpsetas talve kostitamiseks pannkooke, mille loomad salaja ära söid, ning lisaks üks ühistants ja teatevõistlused, milles osalesid nii võõrustajad kui ka külalised. Kogu üritus toimus vene keeles, kuid peojuht kasutas vahel selgituseks ka eestikeelseid väljendeid ning eesti kooli õpetajad ja võõrustava kooli direktor tõlkisid lastele näidendis toimuvat ja võistluste reegleid. Külalised istusid esialgu vagusi ja pisut ettevaatlikena, kuid rahvapilliorkestri esitatud vene rahvaviisid panid kõik lapsed kaasa elama ning ühistantsu ja võitlusmängude käigus näis piir külaliste ja võõrustajate, esinejate ja pealtvaatajate vahel kaduvat. Tantsu saateks kõlas tuntud vene rahvalaul ja ka liigutused olid võetud vene rahvatantsudest, kuid olid nii lihtsad, et kõik said kaasa teha: esimestes ridades istunud lapsed valgusid saalipörandale, tagumistes ridades kekseldi pingivahedes ja ka mitu õpetajat tantsisid kaasa. Peo lõpus andis üks eesti kooli õpetajatest üle venekeelsele gümnaasiumile toodud kingituse ja külalised tänasid võõrustajaid, hüüdes kooris *spassibo*.

Hiljem pakuti sõpruskooli lastele ja õpetajatele ühes klassiruumis pannkooke moosi ja hapukoorega ning teed. See magus musta värvi tee viis mind parkümmend aastat ajas tagasi mu oma kooliaega ja -söökklasse ühes pealinna eesti õppekeelega koolis. Kui meile serveeriti tihti samasugust sooja jooki, siis äsja vene vastlapeolt tulnud eesti lapsed mu ümber jõid musta teed ja sõid pannkooke teadmise, et nad tutvuvad vene kommetega, ning üks võõrustava kooli pedagoogidest ohkas kergendatult ning ütles mulle vaikselt, nähes külaliste head isu ja rõõmsaid nägusid: „Hea, et see ei tundu neile võõras.” Kirjeldatud vastlapidu oli saali dekoratsioonideni välja üles ehitatud kahe erineva kultuuri kohtumisena ning rajanes kaasamise ja välistamise dünaamikale. Ühest küljest oli ürituse eesmärgiks sotsialiseerida võõrustava gümnaasiumi õpilasi endid, õpetades neile võinädala ja üldisemalt vene kultuuri tavasid-kombeid, kasvatades nende teadlikkust iseendast selle kultuuri kandjate ja tutvustajatena. Samaaegselt kujundati sõpruskooli õpilastes arusaama vene kultuurist kui eraldiseisvast ja eripärasest nähtusest. Eesti õpilaste ja õpetajate jaoks oli tegemist külastusega teise ning vähemalt suurema osa laste jaoks võõrasse keele- ja kultuuriruumi, kus neil tuli täita pealtvaataja ja kultuuritarbija rolli. Sellest väljumist ning esinejate ja publiku vahelise piiri kadumist võimaldasid kaasakiskuvad vene rahvaviisid, vene rahvatantsudest välja nopitud tantsusammud ja maitsvad pannkoogid ehk just need programmi osad, mis samaaegselt toimisid vene identiteedi ja kultuuri markerite ning representatsioonideni. See kokkulangemine on paradoksaalne ja samas aitab mõista tantsu, muusika, söögi ning teiste meeltega kogetavate kehaliste kaasmistehnikate (Noyes, Abrahams 1999: 78) suurt mõjuvõimu. Kui eesti koolist saabunud külaliste perspektiivist kujutas vastlapidu endast eelkõige kaasakiskuvat vaatamängu, siis venekeelse gümnaasiumi õpilaste jaoks oli tegemist kalendritähtpäevaga, millega seotud tegevusi nad kordavad ja kogevad regulaarselt ning tõenäoliselt mitte ainult koolis.

Laupäeval, võinädala kuuendal päeval, toimus vene vastlapidu Tallinna Lauluväljakul, mida juba viieteistkümnendat aastat järjest korraldas üks mittetulundusühinguna registreeritud vene rahvuskultuuriorganisatsioon Eestis.¹³ Üritus kestis kella ühest päeval kella kuueni õhtul ning sellest osa saamiseks tuli lunastada sümbolse hinnaga pilet Oru tänava kassast. Kassa külge kinnitatud silt kuulutas, et tegemist on „Maslenitsaga”, ja kuigi ürituse plakatist oli trükitud vene- ja eestikeelne versioon, oli viimases tähtpäeva nimi kirjutatud vene tähtedega ja vene keeles. Seega eelistavad ürituse korraldajad vastlapühade venekeelset nimetust ning populariseerivad teadlikult selle kasutamist eestikeelse sõna *võinädal* asemel, mis omalt poolt toetab käsitlust vene vastlate erilisusest.

Väravast sisenejatele hõiksid venekeelseid peotervitusi kaks kasukasse riietatud ja kirjudesse õlarättidesse mähitud naist ning lambanahkses kasukas mees, kõigil põsed punaseks värvitud. Sissepääsu ja laululava vahele jääv ala oli täis peo raames toimuva jaarmargi müügilette ja kioskeid, mis ääristasid ka kaareesist platsi. Laulukaare ette platsile oli üles seatud ka väike lava, kus päev läbi esinesid slaavi rahvamuusika- ja rahvatantsukollektiiv-

¹³ Sama organisatsiooni liikmed on seotud vene vastlapeo korraldamisega Maardus, mis traditsiooniliselt toimub pühapäeval, võinädala viimasel päeval. Et kahe ürituse võrdlus vääraks eraldi põhjalikumalt käsitlemist, keskendun käesolevas artiklis vaid Tallinna Lauluväljakul toimunule.

vid peamiselt Tallinnast ning toimusid mitmed konkursid; soovijad said proovida karkudel kõndimist ja teisi rahvalikke mänge ning teha hobusega saanisõitu. Programmi haripunktideks, mis tõmbasid suure osa pidulistest lava ette kaasa elama, olid rammumehe konkurss ja kõige suurema või originaalsema pannkoogi võistlus ning päeva lõpetuseks õhtuhämaruses platsi tagumises nurgas seisnud vastlanuku põletamine. Korraldajate sõnul kuuluvad need komponendid ürituse kavva igal aastal,¹⁴ väljendades ning kinnistades nägemust vastlatest kui nimelt talve ärasaatmise pühadest ja lõbusast rahvapeost.

Laval juhtis peoprogrammi meheks riietatud väikest kasvu naine koos suure, naiseks kostümeeritud mehega, kes valju jämeda häälega kutsus inimesi üles end võistlustele registreerima ja jaarmarki külastama, õhutas pealtvaatajaid kaasa elama ja tantsima. Kohaletulnute seas oli nii noori lastega peresid, teismelisi, keskealisi ja vanemaid paare, lapselastega vanavanemaid, kallid kasukas daamed ja kulunud palitus üksikuid vanamehi. Peolised saalisid pidevalt lava ja kioskite vahet, kust võis osta kõike alates suhkruruvatist ja nõõri otsa aetud barankadest põrandaharjade ning suurte mängutiigriteni – järgmisel päeval pidi Hiina kalendri järgi algama valge tiigri aasta. Pakuti ka moosi, mee, hapukoore ja kalamarjaga pannkooke, šašlõkki ning muid kergeid liharoogasid, erinevaid kuumi ja külmi jooke, ka alkohoolseid; üks eestimaine talu müüs „vinget kurki & mahedat küüslauku”. Üsna mitmetel inimestel olid aga kaasas oma termosed ja pannkoogid, mida lähedastega jagati. Piduliste seas ringi kõndides kuuldus peamiselt vene keelt, kuid kohata võis ka eesti keele kõnelejaid ning eestikeelsete müüjatega eesti keeles suhtlevaid vene kliente, ka söögikohtade menüüd olid kakskeelsed. Seevastu laval toimusid suhtlemine ja etteasted vene keeles ning kavanumbrite vahele kostis kõlaritest vali rahvamuusika sugemetega venekeelne popmuusika. Muusika saatel kekslemine aitas inimestel sooja hoida – termomeeter näitas sel veebruaripäeval seitset külmakraadi –, kuid samas oli tants selgelt ka üks peo elemente ja teadlikke tegevusi ning vähemalt ühel korral olin tunnistajaks spontaanselt alanud ringmängule, mis eeldas tantsijailt mõtete ja liigutuste kooskõla.

Nii nagu vastlapidu venekeelses gümnaasiumis iseloomustas ka Lauluväljaku üritust osalejate jagunemine pealtvaatajateks ja esinejateks ning selle vahe ületamine mänguliste võistluste, laulmise ja tantsimise kaudu. Kui mõned rahvamuusikakollektiivid esitasid just tavandilaule, siis näis teiste repertuaar olevatki valitud selliselt, et see pakuks äratundmisrõõmu ja võimalust kaasa laulda, mida eriti just vanemad naised ka aktiivselt kasutasid. Vägilase konkursist võttis osa kokku kaheksa nooremat ja keskealist meest rahva hulgast, kellele publik innukalt kaasa elas ja õpetusi jagas. Korraldaja sõnul osaleb nii rammumehe kui ka suurima või originaalsema pannkoogi konkursil aastast aastasse samu inimesi, „püsikliente”, kes valmistuvad võistluseks pikalt ning võtavad järgmisel päeval osa veel ka Maardus toimuvast jõuproovist.¹⁵ Lisaks suurtele pannkookidele võib üritusele võistleva tuua ka omatehtud väikseid vastlanukke (vn *чучело*), mis peo lõpetuseks koos

¹⁴ Siin ja edaspidi, intervjuust Lauluväljakul toimuva Maslenitsa peakorraldajaga 21. VI 2010.

¹⁵ Eraldi käsitlemist vääriavad võistluste kaudu vahendatavad arusaamad soorollidest ning mehe- ja naiseideaalidest.

suure vastlanukuga tuhaks põletatakse. Korraldaja seletuse järgi sümboliseerib vastlanukkude põletamine nii talvega hüvastijätku kui ka kõigest halvast vabanemist isiklikus elus ning inimesed andvat ka praegu tema kätte paberitükke, kuhu on kirja pandud nende mured, et ta need nuku sisse pistaks ja et need koos talvega tuhaks põleksid. Seega võib piir osalemise ja passiivse pealtvaatamise vahel massiüritustel hägustuda varjataval moel või avalikult, näiteks olukordades, kus peol osaleja võtab endale teadlikult ja avalikult võistleja ja meelelahutaja rolli. Viimasel juhul kaasneb osalemisega juba kohustus esineda ja esituse eest vastutuse võtmine ning ühtlasi ka oht saada kritiseeritud.

Folkloristlik *performance*-iteooria käsitlebki esitust erilise kommunikatsioonivormina, kus esineja ja publiku vahel tekib intensiivne kommunikatiivne vastasmõju: kui publik koondab tähelepanu esinejale ja hindab tema sooritust, laseb end sellest kaasa kiskuda, saavutab esineja teatud prestiiži ja kontrolli publiku üle, kuivõrd ta on demonstreerinud oma performatiivset kompetentsi ning situatsiooni edasine käik on tema kätes (Bauman 1977: 41–42).

Lauluväljaku vastlapeol on esinejate mõjuvõim publiku üle tinglik ja piiratud, sest tegemist on organiseeritud, mitte spontaanselt tärganud esinemiskontekstiga. Siiski aitab nende hetkede analüüs, mil kuulamine läheb üle kaasaümisemiseks ja seejärel kaasalaulmiseks või üksinda kekslemise asemel alustatakse ringmängu (n-ö *breakthrough into performance*, vt Hymes 1975), mõista koostegemise ja -kogemise mõjuvõimu kogukonnatunde kujunemisele. Mälestus ühel aastal kogetust ärgitab inimesi järgmisel aastal naasma ning teatud juhtudel isegi võistlusteks eelnevalt valmistuma, sest on olemas ettekujutus kaasvõistlejatest ja publiku ootustest, samuti tahe esineda. Nagu ürituse korraldaja mulle selgitas, investeerivad ka esinejad võinädala üritustesse Tallinnas ja Maardus nii oma aega kui ka raha, sest talvel väljas esinemine nõuab spetsiaalsete kostüümide valmistamist ja mitmed kollektiivid valmistavad ette just vastlateks sobiva repertuaari. Piduliste, esinemishuviliste kollektiivide ja laadal kauplejate arv on viieteistkümne aasta jooksul pidevalt kasvanud ja kui uskuda peakorraldajat, on võinädala tähistamine Tallinna Lauluväljakul ja Maardus elavdanud vastlate pidamist koolides ja kodudes. Oma osa on selles kindlasti ka kohavalikul: Lauluväljak on tuntumaid, mainekamaid ja populaarsemaid vabaõhuürituste korraldamise paiku Tallinnas ning lisaks tugeva märgilise tähendusega. Peale selle soovivad pinnavormid vastlapeo korraldamist nimelt Lauluväljakul: on ju selle nolv armastatud kelgumägi.

Tallinna Lauluväljakul toimuvate vastlapidude initsiaator ja peakorraldaja on erialalt massiürituste ja teatrietenduste režissöör, kes lõpetas kõrgkooli nõukogude ajal toonases Leningradis. Ka paljud võinädalal esinenud slaavi rahvamuusika- ja rahvatantsukollektiivide juhid on Venemaal kõrghariduse omandanud professionaalsed kultuuritöötajad, kes vastavad Mall Hiiemäe iseloomustusele pärimuskultuuri ainekliku teadlikest selekteerijatest ja tõlgendajatest (Hiiemäe 2006b: 241). Samal ajal teenib nende tegevus ka riiklikus loimumiskavas seatud eesmäärke, kuivõrd see on suunatud rahvuskultuuride säilitamisele ja arendamisele Eestis (ELK 2008–2013) ning on sageli ka riigi doteeritud. Lisaks võimaldab aktiivne osalemine rahvuskultuuriseltside tegevuses ellu viia ja propageerida oma visiooni vene kultuurist ning selle

positsioonist Eestis. Seega, kuigi vene vastlapidu Lauluväljakul on organiseeritud meelelahutusüritus, kuhu näiteks kauplejad tulevad kasumit saama, on see samas orienteeritud traditsioonide tutvustamisele nii kohalikele venelastele kui ka kõigile teistele, kuigi tutvustamise eesmärk on neil kahel juhul mõnevõrra erinev. Vastlapeo peakorraldaja toonitas meie vestluses korduvalt, et venelane olemiseks ei piisa vene keeles rääkimisest, lugemisest ega kirjutamisest, vaid tuleb tunda ka oma rahva kombeid ja kultuuri: teada mõnd vanasõna, rahvalikku laulu ja muusikainstrumenti, midagi kirjandusest ja rahvakalendri kommetest. Muuseas kinnitavad need kommentaarid tõlgendust, mille järgi tuntud rahvaviisid ja -laulud, esinejate kostüümid, lavakujunduses kasutatud rahvuslikud elemendid, teatud tantsuliigutused ja poosid, isegi pannkoogisöömine, teejoomine ja barankadest keed toimivad vastlapeo kontekstis vene kultuuri ja identiteedi markeritena ning representatsioonidenäna. Suunatud samaaegselt sisse- ja väljapoole, võimaldavad need ühelt poolt kujundada, kogeda ja väljendada ühtekuuluvustunnet ning teisalt esindada kogukonda neile, kes ei kuulu osalemise, tunnetamise ja kogemisega tõmmatud piiride sisse.

Kokkuvõtteks

„Kui pidu korraldatakse, siis järelikult on seda kellelegi vaja,” tõdes Lauluväljakul toimuva vene vastlapeo peakorraldaja. Võinädala tähistamisel nüüdisaegses Tallinnas põimuvad osalejate isiklikud arusaamad ja ootused, rohujuuretasand ja riiklik vähemuspoliitika, kultuuri- ja haridustöötajate ettevõtmised, kaubanduslikud huvid ning mitmed teised tegurid. Otsapidi kättesaamatult kaugesse minevikku ulatuvate rahvakalendri pühadena on vastlad avatud kaasaja tingimustest ja vajadustest lähtuvatele tõlgendustele, kasutus- ja kogemisviisidele, sest tavade välise kuju edasikandumine ja haldamine võimaldab loovalt ning teadlikult mängida sisu ja tähendustega.

Artiklis vaadeldud võinädala tähistamisel koolis ja Tallinna Lauluväljakul domineeris käsitlus vastlate talve ärasaatmise ja kevade tervitamise pühadena, mille juurde kuuluvad päikest sümboliseerivad pannkoogid, vastlanuku kui antropomorfiseeritud talve põletamine, lõbusad võistlusmängud, koos laulmine ja tantsimine. Samas rõhutatakse, et tegemist on nimelt vene vastlate tähistamisega ehk võinädalat kasutatakse etnokultuurilise identiteedi kujundamiseks, kogemiseks ja ka nähtavaks tegemiseks. Sealjuures on huvitav, et vastlate kasutamist vene kultuuri ja identiteedi esitlemise kontekstina toetab ka võinädalasse kuuluv külaskäimise komme ehk vahendid selleks leiduvad pärimuskultuuris endas.

Artiklis käsitletud vastlapidudel esitleti rahvuskultuuri teatud objektide ja iseloomulike tunnuste kogumina, iseseisva entiteedina, mis haakub riiklikus lõimumiskavas esitatud multikultuursuse mudeliga. Selle järgi toimib rahvuskultuur etnilise grüpiidentiteedi markeri ja representatsioonina, kuid selle säilitamine ja arendamine kuulub erasfääri. Kui kultuuri mõistetakse objektina või objektide kogumina, mida harrastamise teel säilitatakse ja arendatakse, saavad kultuuriline ja etniline erinevus avalikku sfääri siseneda eelkõige oma erinevust teadlikult rõhutades, meelelahutuslik-hariva etendusena, mille üheks näiteks on vene vastlate tähistamine Tallinna Lauluväl-

jakul. Samas, kui vaadelda kalendrikombestikku kollektiivse enesemääratlemise ja -teostuse viisina ning keskme ja perifeeria kommunikatsioonina, siis kõneleb võinädala aktuaalsus soovist ja vajadusest leida ning kasutada ressursse, mis võimaldaksid selgemini kogeda ja väljendada etnilis-kultuurilisi erinevusi ning neid ka avalikult esile tuua. Sealjuures võib keskmeks, millega soovitakse kontakti astuda, olla nii Eesti valitsus, eestlased, Euroopa Liit, Venemaa või mõni teine konkreetnes kontekstis mõjukas partner, ka mitmed neist samaaegselt. Kalendrikombestik pakub etnokultuurilise erinevuse taotlemiseks ja väljendamiseks sümboliseid vahendeid, kuid nagu käesolevas artiklis analüüsitud näidetestki ilmneb, on sümbolne ühtaegu ka materiaalne ja kehaline ning osaleb kogukonna ja laiemalt sotsiaalse struktuuri kujundamises.

Uuringut toetas Eesti Teadusfondi grant 7516 „Rahvausund, žanrid ja sotsiaalne tähendusruum” ning The Merzhon Center for International Security Studies.

Kirjandus

- B a u m a n, Richard 1977. Verbal Art as Performance. Longe Grove, Illinois: Waveland Press, Inc.
- B r u b a k e r, Rogers, F l e i s c h m i d t, Margit, F o x, Jon, G r a n c e a, Liana 2006. Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town. Princeton–Oxford: Princeton University Press.
- B r u b a k e r, Rogers, L o v e m a n, Mara, S t a m a t o v, Peter 2004. Ethnicity as Cognition. – Theory and Society, kd 33, nr 1, lk 31–64.
- ELK 2008–2013 = Eesti Lõimumiskava 2008–2013. Kultuuriministeeriumi koduleht (http://www.kul.ee/webeditor/files/integratsioon/Loimumiskava_2008_2013.pdf).
- Euroopa kultuuripealinn = Euroopa kultuuripealinna Tallinna sündmusi programmist Mereäärsed lood. Toim A. Maimets, K. Remmelkoor, K. Ringo. Tallinn: SA Tallinn 2011.
- H a n d l e r, Richard 1988. Nationalism and the Politics of Culture in Quebec. Madison: The University of Wisconsin Press.
- H e r z f e l d, Michael 2005. Cultural Intimacy: Social Poetics in the Nation-State. 2nd edition. New York–London: Routledge.
- H i i e m ä e, Mall 2003. Nõukogudeaegsed jõulud. – Võim & kultuur. Koost A. Krikmann, S. Olesk. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti kultuuriloo ja folkloristika keskus, lk 339–383.
- H i i e m ä e, Mall 2006a. Aastajaotustähistest eestlaste rahvakalendris. – Sõnajalg jaaniööl. (Eesti mõttelugu 73.) Tartu: Ilmamaa, lk 127–137.
- H i i e m ä e, Mall 2006b. Püsivusest ja muutlikkusest rahvakalendri tavandis. – Sõnajalg jaaniööl. (Eesti mõttelugu 73.) Tartu: Ilmamaa, lk 233–241.
- H y m e s, Dell H. 1975. Breakthrough into Performance. – Folklore: Performance and Communication. Toim D. Ben-Amos, K. S. Goldstein. The Hague: Mouton, lk 11–74.
- L a s k e v i t s, Julia 2005. 8. märtsi tähistamine eesti ja vene kogukonnas. Baka-laureusetöö. Tallinna Pedagoogikaülikool, eesti keele kui võõrkeeke õppetool. Tallinn.

- L ä t t, Selma 1970. Eesti rahvakalender I. Tallinn: Eesti Raamat.
- N o y e s, Dorothy 2003. *Fire in the Plaça: Catalan Festival Politics after Franco*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- N o y e s, Dorothy 2010. *Heritage, Legacy, Zombie: How to Bury the Undead Past. – Intangible Rights: Cultural Heritage and Human Rights*. Toim D. Kapchan. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. (Ilmumas.)
- N o y e s, Dorothy, A b r a h a m s, Roger D. 1999. *From Calendar Custom to National Memory. – Cultural Memory and the Construction of Identity*. Toim D. Ben-Amos, L. Weissberg. Detroit: Wayne State University Press, lk 77–98.
- P a s h i n a, Olga 2008. *Interaction between a Folk Calendar System and the System of Soviet Holidays. – The Ritual Year 3: The Ritual Year and History*. Proceedings of the Third International Conference of the SIEF Working Group On the Ritual Year. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, lk 44–58.
- T a m m, Marek 2008. *History as Cultural Memory: Mnemohistory and the Construction of the Estonian Nation. – Journal of Baltic Studies*, kd 39, nr 4, lk 499–516.
- V e t i k, Raivo 2007a. *Eesti ühiskonna integratsioonipoliitika kujunemine. – Kahe vabaduse piiril*. Tallinn: Huma, lk 61–72.
- V e t i k, Raivo 2007b. *Eesti ühiskonna integratsiooniprogrammi 2008–2013 üld-ideoloogia kontseptuaalne põhjendamine*. Tallinn: MEIS (http://www.meis.ee/raamatukogu?book_id=156).
- V i m m s a a r e, Kuulo 1980. *Uue ja vana võitlusest olmetraditsiooni ümber. – Usupühad ja ateistlik selgitustöö*. Koost L. Mäesalu. Tallinn: Eesti Raamat, lk 36–67.
- V ä s t r i k, Ergo-Hart 2001. *Kombest valmistada kalendritähtpäevadel inimesena riietatud õlgkuju: Metsik, kada, Tahma-Toomas, nääripoiss, tuhkapoiss jt. – Sator 1. Artikleid usundi- ja kombeloost*. Toim M. Kalda, M. Kõiva. Tartu: EKM rahvausundi ja meedia töörühm, lk 157–189.
- Õ u n a p u u, Piret 2001. *Pühad ja kombed*. Tallinn: Tänapäev.
- Б л и н о в а, Г. 2008. *Истоки русских праздников и обрядов*. Москва: Вузовская книга.
- К а п и ц а, Ф. 2001. *Славянские традиционные верования, праздники и ритуалы*. Справочник. Москва: Флинта, Наука.
- С о к о л о в а, В. 1979. *Весенние-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов*. Москва: Наука.

„Every Celebration is Necessary for Someone”: Russian Shrovetide in Tallinn

Keywords: folkloristics, calendar custom, Maslenitsa, ethnic minorities in Estonia, integration, ethnicity

This article explores Russian Shrovetide or Maslenitsa celebrations in contemporary Tallinn as means of giving Russian national culture in Estonia a tangible form and claiming, strengthening as well as representing a distinctively Russian ethnocultural identity. The article thus treats calendar customs as bodily techniques of incorporation that play a crucial role in creating and reproducing ethnic collectivity as a bodily community as well as an entity that can be put on display and

remembered. Furthermore, Maslenitsa celebrations in Estonia are discussed in the broader context of state integration policies, which aim at strengthening a homogeneous state identity in the public sphere, while fostering, at the same time, ethnocultural diversity in the private sphere. The analysis builds on ethnographic fieldwork carried out in Tallinn, focusing on two empirical cases: Maslenitsa festivities in a school that uses Russian as the language of instruction and a commercial Maslenitsa party held on Tallinn Song Festival Grounds, the capital's major festival venue.

*Elo-Hanna Seljamaa (b. 1980), researcher at the Department of Estonian and Comparative Folklore, University of Tartu, and PhD Candidate at the Department of Comparative Studies, Ohio State University (Columbus, Ohio),
elo-hanna.seljamaa@ut.ee*